

YEZİDİ VE ALEVİ ORTAK MİTOSLARI

Ç. Ceyhan Suvari*

GİRİŞ

Anadolu, tarihsel olarak Neolitik dönemden başlayarak çeşitli halkların göçlerine sahne olmuş ve bu halkların gerek savaş yoluyla, gerekse birlikte yaşayarak gerçekleştirdikleri kültürleşme süreci ile şimdiki kimliğine kavuşmuştur. Neolitik dönemde başlayan kültürleşme hareketi, Helenizm, Romalılışma, Arap istilalarıyla İslamlaşma, Türk göçüyle Türkleşme ve nihayet günümüzde de süren Batılılaşma hareketleriyle serüvenini sürdürmektedir. Kültürleşme serüvenini üç boyut üzerinden değerlendirebiliriz: İlki elbetteki sanattan edebiyata mimariden kentleşmeye uzanan kültürel boyutu, ikincisi erken dönem devletlerinden başlayarak Yunan, Pers, Roma, Bizans, Sasani, Arap ve Türk devletlerine kadar gelen iktidar geleneği ve son olarak aynı kültürlerin halkları tarafından paylaşılan halk dini geleneği. Halk dini kavramıyla aslında dinin iki yönünün olduğu vurgulanmaktadır. Yani yönetenin dini ve yönetilenin dini.

* Araştırma görevlisi; Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Bölümü, Beytepe, Ankara
cesuvari@hacettepe.edu.tr

Yöneticilerin dini, “resmi din” ya da “ortodoksi” olarak kavramlaştırılırken, yönetilenlerin dini, yerine göre ya “halk dini” ya da “heterodoksi” yahut “heretik” olarak tanımlanmıştır. Doğal olarak her bir dini anlayış, temsilcilerinin sosyal yapısına ve yaşam biçimine göre şekillenmiştir.

Halk dinini tanımlamak için kullanılan kavramların aslında bir aşağılama ve dışlama anlamı taşıdığı görülmektedir. Bunlar, evvelce dinsel alanın dışında kullanılmış, daha sonra egemen dinin temsilcilerince, bakış açılarını ifade etmekte uygun oldukları için, dinsel alana transfer edilmiş “sapkın” ve “yoldan çıkmış” anlamı taşıyan Yunanca ve Arapça kökenli kelimelerdir.

Sapkınlık, yani heretik olma, yerleşik ya da genel kabul gören öğreti ya da fikirlerle hemfikir olmama, onları kabul etmeme durumunu ifade için kullanılmıştır (Murray 1989:1). Heretik kavramı, İslam dünyasında da yaygın olarak kullanılan rafizilik terimi ile eş anlamlı olarak, Yunanca “*heresy*” kelimesinden gelmektedir. Orijinal kullanılışıyla, felsefi ve dinsel bir düşünce sistemine atıfta bulunmaktadır. Ancak daha sonra bu terim, henüz Hıristiyanlığın ilk yıllarında, özgün anlamını yitirerek resmi kabul gören dinsel dogmalardan sapan her türlü dinsel öğeyi nitelendirmek için kullanılmaya başlamıştır (Özbudun 2003:154) Kısaca heretik kavramı; devlet, resmi ideoloji ve kilise gibi mercilerin kabul ettiği doktrin ve düşünceleri kabul etmeyen “dairenin dışındaki” düşünce ve görüşleri içermektedir (Webster’s En. 1996: 667).

İslam tarihinde heretik düşünceye sahip kişiler ortodokslarca *zındık*, *mülhid* veya *ehl-i sünnet dışı* olarak adlandırılmıştır. Bu kelimelerin sözcük anlamı ise, Arapça *zendaka* ve *ilhad* kelimelerinden gelen ‘dinsiz’ ve ‘sapık-sapkın’dır. Genelde kabaca ya *ehl-i sünnet* denilen ortodoks Müslümanlığa aykırılığı yahut inançsızlığı ifade için kullanılmaktaydı (Ocak 1999a: 7).

Ortodoksi ise, yine Yunanca bir kelime olup geçerli ve doğru düşünce veya doktrinler anlamına gelmektedir (Webster’s En.1996:). Sözlük anlamlarından da anlaşılacağı gibi ortodoks inançlar kurumsallaşmayı gerçekleştiren mezhep ya da anlayışlardan ortaya çıkmaktadır. Söz konusu ortodoks düşünceler inanca sınırlar çizerek bir merkez oluşturmaktadır. Bu merkezin dışında kalan düşünce ve inançlar merkeze olan yakınlığına ve uzaklığına göre ya heterodoks (*ehl-i bidat*), ya da heretik/sapkın (*zındık*) olarak adlandırılmaktadır. Ocak (1999 a: 69), İslami heterodoks inançların oluşumuna neden olarak aşağıdaki etkenleri göstermektedir:

1-Bir kısmı içinden geldikleri ve İslamiyete üstün olduğuna inandıkları eski inanç ve kültürlerini bilinçli olarak sürdürmek istemişler veya İslamiyeti bu tür etkinliklerin kendiliğinden ve doğal sonucu olarak farklı yorumlamışlar, bu durum mezhepler halinde

yeni oluşumlara dönüşmüş, dolayısıyla İslamiyet içinde paralel dinler yaratmışlardır. 2-Değişik zamanlardaki siyasal ve sosyoekonomik taleplerini gerçekleştirmek üzere merkezi otoriteye karşı [geliştirilen bir tepkidir]. 3-Yine içinden geldikleri ve İslamiyete üstün olduğuna inandıkları, eski inanç ve kültürlerine referans vererek İslamiyetin temel bazı inanç ve düsturlarına bazen gizliden gizliye, bazen doğrudan ve açık eleştiriler yönelten entelektüel düşünce hareketlerinden meydana gelmektedirler.

Yazının konusunu oluşturan Alevilik ve Yezidilik arasında ilk ortak nokta, her iki inancın da birer halk inancı olarak ortaya çıkmış olması ve tarihin hiçbir döneminde ortodoklaşmayı başaramamış* olmalarıyla başlatılabilir. Öte yandan yine her iki inancın temsilcileri çoğunlukla göçebe çoban topluluklardan oluşmaktaydı. Dolayısıyla inançlarının yayılmasında ve sürdürülmesinde tasavvuf hareketlerinin ve onların karizmatik önderlerinin rolü büyük olmuştur (bkz. Ocak 1996 ve 1999, Çamuroğlu 1999, Aktay 1999, Atay 1996 ve 2004, Suvari 2002, Okan 2004). O halde heterodoks inançların temelini oluşturan tasavvuf ne zaman ve nasıl ortaya çıkmıştır? Konunun daha iyi anlaşılması açısından tasavvuf kavramının ayrı bir başlık altında açıklanması kanımca faydalı olacaktır.

İSLAMIN HALK YORUMU OLARAK TASAVVUF

İslamiyet içinde “IX. yüzyılda telaffuz edilmeye başlanan tasavvuf, XI. yüzyıldan itibaren Ortadoğu İslam dünyasını içine alan geniş topraklarda, yavaş yavaş belli bir teşkilat dahilinde düzenlenmiş birtakım sufi teşekkülleri ortaya çıkarmaya başladı. Şeyh denilen mistik önderlerin mutlak otoriteleri yönetimindeki bu mistik teşekküllere tarikat (çoğulu turük yahut tarâik) veya tâife (çoğulu tavâif) denildi. Şeyhin bu karşı çıkılmaz mutlak otoritesi altında geliştirilen sistematik bir hiyerarşinin hakim olduğu bu teşekküllerin ilk modelleri, hiç şüphe yok ki, daha önceki Yahudi, Hıristiyan, yahut Budist tarikatları” (Ocak 1999 c: 169).

Tarihsel perspektif içinde tasavvufun bizzat teorik çerçevede “İslam’ın içinden doğan bir mistik vaka olmaktan ziyade, zühd hareketinin, İslam’ın ilk yüzyılından itibaren, önce Emevi, sonra Abbasi İmparatorluğu’nun alabildiğince geniş topraklar üzerinde, yani İran ve eski Mezopotamya’daki özellikle Budizm, Maniheizm gibi dinlere dayalı Hint-İran mistik kültürleriyle, Helenistik dönemin Gnostik ve Neoplatonik felsefesi etkileriyle, ve nihayet köklü bir Yahudi ve Hıristiyan mistik geleneğinin kalıntılarını taşıyan Mısır ve Suriye mntıklarındaki mistik kültürlerle birleşerek yarattığı bir sentezin” ürünü olduğu ileri sürülebilir (Ocak 1999c: 164). Dolayısıyla tasavvufun senkretik bir yapı arz ettiği

* Safevi Devleti’nin, Şah İsmail döneminde Alevileri iktidara ortak ettiği kısa bir dönem istisna oluştursa da, yine burada da çok geçmeden yönetim Şiiilerin eline geçmiştir.

rahatlıkla söylenebilir.

Ocak (1983: 95-218) tasavvuf hareketler içindeki senkretik motiflerin kaynaklarını Şamanizm, Uzak Doğu ve İran dinleri, Kitab-ı Mukaddes ve tabiat kültürleri içinde aramıştır. Söz gelimi; “sihirbazlık, hastaları iyileştirmek, gaipten ve gelecekte haber vermek, ruhların bedenlerini terk edip tekrar dönmesi, tanrı ile konuşmak, tabiat kuvvetlerini istediği gibi yönlendirmek, ateşin yakıcılığından etkilenmemek, yenilmiş hayvanları kemiklerinden tekrar diriltmek, kadın erkek birlikte ayin yapmak, tahta kılıçla savaşmak Şamanizm’den kaynaklanan motiflerdir. Tenasüh (reenkarnasyon), hulûl inancı (Allah’ın insan bedenine girmesi,) şekil (don) değiştirmek, ejderha ile mücadele, uçmak, dört unsur inancı (Anasırı Erbaa) Uzak Doğu ve İran dinlerinden kaynaklanan motiflerdir. Ölmeden önce göğe yükselmek, suyu kana çevirmek, halka felaket musallat etmek, bereket getirmek, az yiyeceklerle çok kişiyi doyurmak, körlerin gözünü açmak, ölü insan veya hayvanı diriltmek, nefes evladı edinmek, kuru odunu ağaç haline getirmek, yerden veya taştan su fışkırtmak, ırmağı veya denizi yarıp geçmek, ırmak ve deniz üstünde yürümek Kitab-ı Mukaddes’ten kaynaklanan motiflerdir. Dağ ve tepe kültü, taş ve kaya kültü, ağaç kültü tabiat kültürlerinden kaynaklanan motiflerdir” (Ocak 1983: 95-218).

“İslamiyet içerisinde tasavvufi hareketlerin ortaya çıkmasından hemen sonra İslam’ı esas olarak hukuki bir sistem ve toplumsal yaşamı düzenleyen bir kurallar silsilesi olarak anlayan ulema ile evrensel bir insan deneyimi olan mistisizmi İslami bir çerçeveye oturtan mutasavvıflar arasında bir gerilim kendisini göstermeye başlamıştır” (Atay 2004:91). Söz konusu ulema dini resmi anlamda kitabi olarak yorumlarken, mutasavvıflar halkın daha çok rağbet ettiği mistik yorumlarla dine popüler bir anlam yüklemişlerdir. Bu popülerleştirme o derece ileri boyutlara varmıştır ki, çoğu kez bu mutasavvıflar halk tarafından mehdi ve peygamber olarak görülmeye başlanmıştır*. Peygamberlik iddiasındaki şeyhler özellikle bunalım dönemlerinde bir hayli artmıştır. İslam coğrafyasında bu hareketlerden en önemlileri; başta İsmaili hareketi olmak üzere daha sonra da çoğunlukla İsmaililikten beslenerek gelişen Karmatilik, Fatimilik gibi hareketler ve bunların çeşitli versiyonları gösterilebilir. Anadolu’ya baktığımızda ise İslami üst kimliği içinde ortaya çıkmış pek çok heterodoks hareketin olduğunu görmekteyiz. Bunlar arasında ise başta Babailik ve Şeyh Bedrettin hareketlerinin geldiği söylenebilir. Ayrıca 16. yüzyılda ortaya çıkan ve Celali Ayaklanmaları’na neden olan pek çok irili ufaklı heterodoks hareketin de aynı gelenek üzerinden geliştiğini ifade etmek gerekir.

* Nitekim Babai ayaklanmasının lideri Baba İlyas halk arasında, Baba Resul olarak tanınmaktaydı (bkz. Ocak 1996). Resul kelimesinin Arapça peygamber anlamına geldiği ve Muhammed’in sıfatlarından biri olduğu bilinmektedir.

ALEVİLİK VE YEZİDİLİKTE YER ALAN ORTAK TASAVVUFİ

MOTİFLER

Yukarıda bahsedilen tasavvufi motifleri ve tarikat başlarında bulunan pir ve şeyh gibi karizmatik kişiliklerle onların altında yer alan hiyerarşinin benzerini Yezidilik ve Alevilikte de görmekteyiz. Alevilikte dinsel hiyerarşinin en başında ‘dede’ olarak adlandırılan kişiler bulunmaktadır. Anadolu’nun pek çok yerinde bulunan ocaklara mensup dedelerin Halife Ali soyundan geldiğine inanılmaktadır. Dolayısıyla dedelik babadan oğla geçen bir kurumdur. Bu durum, dedelerin soyunu sürdürmek ve korumak için ancak yine dede soyundan olanlarla evlenmesini gerekli kılar* (Okan 2004: 82). Dedeler ‘talip’ olarak adlandırılan müritlerini yılda bir ya da iki kere ziyaret eder. Bu ziyaretler sırasında yerine getirmekle yükümlü oldukları birtakım görevleri bulunmaktadır. Bunlar arasında cem düzenlemek, küskünleri barıştırmak, evlilik işlerini gerçekleştirmek, suç işlemiş olanlara uygun cezaları vermek vb. gösterilebilir. Öte yandan sıradan Aleviler için dede, bunlardan çok daha fazla bir anlam taşımaktadır. Her şeyden önce o Ali soyundan gelen kutsal bir kişiliktir. Bu kutsallığı sayesinde gelecekte haber verdiği, çocuğu olmayanları çocuk sahibi yaptığına, hastaları iyileştirdiğine, yağmur yağdırdığına ve bereket getirdiğine inanılır (Okan 2004: 81-83).

Dedenin yönettiği cem törenlerinde, törenin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için dede ile birlikte 12 görevli bulunmaktadır. On iki hizmet olarak adlandırılan bu görevler sırasıyla şunlardır: İlk görev ‘dede’ndir, ikinci görev sahibi, ‘rehber’dir. Dedede sonra en yetkili kişi olarak törene katılanlara yardımcı olur. Üçüncü görev ‘gözcü’dür. Ceme katılanların hareketlerini denetler ve olumsuz tavır sergileyenleri uyarır. Dördüncü görev ‘çiracı’/ ‘çerağacı’ndır. Bunlar törenin yapıldığı yeri aydınlatmakla yükümlüdürler. Beşinci görev ‘zakir’ olarak adlandırılan, cem sırasında saz çalmak ve deyiş söylemekle yükümlü kişilere aittir. Altıncı görev, elindeki süpürgeyle cem alanını sembolik olarak süpüren ‘süpürgeci’lere aittir. Yedinci görev sahibi, tören sırasında içilen doluyu (içkiyi) dağıtan ‘saka’/ ‘saki’/ ‘dolucu’dur. Sekizinci görev, ‘kurbancı’ndır. Aslında kurbancı aynı zamanda cem törenine ev sahipliği yapan kişidir. Dolayısıyla bunlar, törene katılanları doyurmakla da yükümlüdürler. Dokuzuncu görev sahibi ‘pervaneci’dir. Pervaneci, tören alanının dışını denetleyen kişidir. Onuncu görevi yerine getirmekle yükümlü kişiye ‘peyik’ denir. Peyikler, cem töreninin yapılacağını talimlere bildirir. On birinci görevi, cem alanını temizlemekle yükümlü ‘meydancı’lar yerine getirir. Son olarak on ikinci görev, cem töreninin giriş ve çıkışlarını kontrol eden ‘bekçi’lere aittir (Okan 2004: 71-72).

Yezidilikte ise toplumsal hiyerarşi Aleviliğe göre biraz daha karmaşıktır. Alevilikteki

* Tabii bu ideal olan bir durumdur. Günümüz koşullarında bu kurala uymak pek mümkün olmayabilir

‘dede’, ‘rehber’ ve ‘talip’ arasındaki ayırımın dışında, toplumsal anlamda başka bir hiyerarşiden bahsedilmemektedir. Yukarıda anlatılan görevlendirmeler ise sadece cem törenlerinde uygulanmaktadır. Dolayısıyla gündelik hayatta geçerlilikleri söz konusu değildir. Oysa Yezidilikteki toplumsal hiyerarşi adeta bir kast sisteminde örgütlenmiştir. Tıpkı dedelikte olduğu gibi her kast ancak kendi içinden biriyle evlenebilmektedir. Yezidilikteki kast sistemini görevleri açısından sekiz gruba ayırabiliriz. Buna göre şöyle bir hiyerarşi ortaya çıkmaktadır: 1-Mirler/Emirler 2-Şeyhler 3-Pirler 4-Kavallar 5-Fakirler 6-Koçekler 7-Fakriyatlar 8-Müritletler.

Mirlik, Yezidi hiyerarşisinin en yüksek rütbesidir. Mirlerin Şeyh Adi’nin ilk haleflerinin soyundan geldiklerine inanılmaktadır (Lescot 2001: 76). Yezidilikte dünyevi işlerden sorumlu olan mirler, veraset sistemiyle başa gelmektedir (Sever 1996: 62) ve bunlar, kararlarına karşı çıkan müritleri dilediği gibi aforoz edebilir.

Toplumsal olarak mirlerden sonra gelen, ancak ruhban sınıfının en tepesinde yer alan şeyhler ise, Semenow’a göre (1931:65), Hasan Basri soyundan gelmektedir. Lescot ise (2001:78), şeyhleri Ebul Bereket’in soyuna dayandırmaktadır. Şeyhlerin başında baba şeyh olarak adlandırılan bir lider bulunmaktadır. Baba şeyh mir tarafından atanır. Şeyhler, sorumlu oldukları müritlerin manevi rehberleri olarak doğum, evlilik, ölüm gibi durumlarda gerekli olan ayinler ile bayram kutlamalarını idare eden (Lescot 2001: 78) dini önderlerdir. Tüm Yezidiler arasında yazı yazma ve okuma (kutsal metinler için) hakkına sahip tek kastı oluşturmaktadırlar (Lescot 2001: 78-9).

Pirler, Şeyh Adi’nin ilk müritlerinin soyundan gelmektedir (Guest 2001: 73). Bunlar, şeyhlerin yedeği rolündedirler. Ayinlerde ve kutlamalarda şeyhlere yardımcı olmakla veya şeyhlerin yokluğunda onların vazifelerini yerine getirmekle sorumludurlar (Lescot 2001: 81). Ayrıca, Laleş türbesine ve diğer yerel türbelere bekçilik yapmakla da yükümlüdürler. Bu nedenle Laleş türbesindekilere ‘baba çavuş’ adı verilmektedir (Guest 2001: 73).

Kavallar, aslen Başika ve Bahzani (Kuzey Irak) köylerinde yaşayan iki aileden gelmektedir (Guest 2001: 73). Kavallar, ayinlerde ve bayramlarda dini ilahiler söylemekle yükümlüdürler (Semenow 1931: 65). Ancak en önemli görevleri, beraberlerinde Tavus Kuşu heykeli (Melek Tavus’u simgeleyen Sancak) götürerek, tüm Yezidi cemaatlerini dolaşmaktır (Guest 2001: 73). Bu seyahatleri ile kavallar, uzaklarda bulunan Yezidilerin dini inançlarının canlı tutulmasını sağlayarak çok önemli bir işlevi yerine getirmiş olurlar.

Yezidi kastı içinde en renkli grubu fakirler oluşturmaktadır. Diğer kastlardan ayrılan en belirgin özellikleri kıyafetleridir. Kıyafetlerinin dışında, yerine getirmekle yükümlü oldukları ibadetleri ve uymaları gereken dini yasakları da bulunmaktadır. Fakirlerin, yılda 92 gün oruç tutmaları, tütün ve alkol kullanmamaları ve kaba yün kumaşlar üzerinde

yerde yatmaları gerekmektedir. Ayrıca tıraş olmaları, silah taşımaları ve kan dökmeleri de yasaktır (Lescot 2001: 82).

Koçekler, Şeyh Adi türbesine gelen hacılardan, dünyadan el etek çekmeye ve hayatlarının sonuna kadar Şeyh Adi'nin hizmetine girmeye karar veren dindar kişilerden oluşmaktadır (Lescot 2001: 89). Koçekler, dini terbiyeleri, defin ve rüya tabirleri ile gaipten haber verme özellikleriyle bilinirler (Semenow 1931: 65). Bunların dışında, türbenin odun ihtiyacı ile bayramlarda ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılamakla da sorumludurlar (Guest 2001: 74).

Fakriyatları, Laleş türbesinde bir kadının yönetimi altında hizmet veren ve kandillerin fitillerini yapan, evlenmemeye yemin etmiş az sayıda dul kadın ve kızlar oluşturmaktadır (Guest 2001: 75).

Son olarak hiyerarşinin en altında yer alan müritler, başta mir olmak üzere diğer Yezidi kastlarına vergi, bağış ve gıda maddeleri vermekle yükümlü sıradan insanlardan oluşmaktadır. Her sıradan Yezidi'nin (müridin) bağlı olduğu bir şeyhi ve piri vardır. Müritlerde oğlan çocuğu dokuz aylık olduğunda, *bisk* olarak bilinen bir törenle müritliğe adımını atar. Bu törende şeyh, çocuğun her iki kulağının yanından bir tutam saçı keser. Dini etkinliklerde en düşük konumda olmalarına rağmen müritler -reisler, toprak sahipleri, çobanlar, rençberler ve yevmiyeli işçiler- Yezidi topluluğunun ana direğini oluşturur ve emekleriyle dini üstyapıya destek verirler (Guest 2001:75).

Sufi geleneğin bir uzantısı olan bu hiyerarşinin dışında iki inanç arasında başka pek çok motif de ortaktır. Söz gelimi sonradan Alevi veya Yezidi olunmaz. Ancak Alevi ve Yezidi anne ve babadan doğanlar bu inançların temsilcileri olarak kabul edilirler. Yani her iki inanç da kapılarını dışarıya kapatmıştır. Bu nedenle tercih edilen evlilik türü endogamidir*.

Her iki grup, dini ritüellerini müzik eşliğinde icra ederler. Alevilerde 'zakirler' saz çalarak deyişler söylerken, Yezidilerde de 'kavallar' arbane (tef) çalarak ritüellerini gerçekleştirirler. Yine hem Alevilikte hem de Yezidilikte içki yasağı yoktur. Hatta pek çok yerde içki, ritüelin bir parçasıdır (Okan 2004, Suvri 2002).

Geçmişte her iki inanç egemen dinin savunucularınca 'sapkın' olarak görüldükleri için sürekli baskı altında tutulmuş, hatta zaman zaman temsilcileri katliamlara maruz kalmıştır. Sürekli tehdit altında yaşadıklarından olsa gerek, pek çok dinin temelini oluşturan tapınak kültürü ne Alevilikte ne de Yezidilikte mevcuttur. Tapınak kültürünün olmayışının nedenleri arasında her iki inanç mensuplarının çoğunlukla göçebe olmalarıyla

* Tercih edilen diyorum çünkü günümüzde artık bu, katı bir kural olmaktan çıkmıştır. Geçmişte endogami kuralı her iki inançta da titizlikle uygulanmaktaydı. Öyle ki, bu kurala uymayanlar, Alevilikte 'düşkün' sayılarak gruptan dışlanırken, aynı şekilde Yezidiler arasında da aforoz edilirdi.

da bir ilişkisinin olduğu düşünülebilir. Tapınak yerine hem Alevilikte hem de Yezidilikte türbe ve ziyaret kültürünün çok önemli bir yer tuttuğunu görmekteyiz. Bununla beraber Aleviler cem törenini herhangi bir talibin evinde gerçekleştirirler. Yezidiler ise sabah ve akşam olmak üzere günde iki defa güneşe dönerek dua ederler. Kısaca iki inançta da ibadet için özel bir mekân zorunluluğu yoktur (Suvari 2002, Okan 2004).

İslamiyet inancının egemen olduğu bir coğrafyada, İslamiyetin yasakladığı bazı motif ve uygulamaların Alevilikte ve Yezidilikte bulunması bir tezatlık oluştursa da, aslında tasavvuf inancının olabildiğince esnek yapısı ve eski inançlarda yer alan bazı özelliklerin yine tasavvuf içinde sürdürülmesi ile açıklanabilir. Nitekim Ortodoks İslam'ın kesin olarak yasakladığı resim ve heykel geleneği Alevilerde ve Yezidilerde sürdürülmektedir. Hemen hemen her Alevi evinde bir tane Ali resmine rastlanabilir. Ali dışında Hacı Bektaş gibi şahsiyetlerin resimlerinin de Alevi evlerinin duvarlarında yerlerini aldığını görebiliriz. Diğer taraftan Yezidiler için Melek Tavus heykeli (sencak/sancak) dini törenlerin en önemli figürünü oluşturur. Fakirler tarafından köy köy gezdirilen söz konusu heykeller adeta eski pagan kültürünün izlerini taşımaktadır.

Musevilikten başlayarak Hıristiyanlık ve İslamiyette de ölümden sonra insanların kesin olarak öte dünyaya gittikleri ve bir daha bu dünyaya dönmelerinin söz konusu olmadığı kesin bir dille ifade edilmektedir. Oysa Yezidilikte daha yoğun olmakla birlikte, kısmen Alevilikte de ölümden sonra ruh göçüyle (tenasüh) insanın tekrar dünyaya geldiğine inanılmaktadır. Söz konusu inanç, Anadolu Aleviliğinde Ali ve Hacı Bektaş gibi mistik kişilikler üzerinde yoğunlaşırken, Arap Aleviliğinde tüm insanlar için geçerli sayılmaktadır (İşoğlu 2005). Yezidilerde de, Arap Aleviliğinde olduğu gibi, insanların öldükten sonra ruhlarının başka insanlara geçtiği inancı yaygındır. Öyle ki; Yezidilikte, ölen insanın günahı çoksa ruhunun bir hayvana geçerek cezalandırıldığına inanılmaktadır (Suvari 2002).

Öte yandan Alevi inancında, bilhassa Arap Aleviliğinde, Ali'nin tanrının insan donuna girmiş hali olduğuna inanılmaktadır (İşoğlu 2005, Bruinessen 2004). Aynı şekilde Hacı Bektaş'ın da, aslında Halife Ali olduğuna inanıldığı Bruinessen (2004: 186) tarafından ifade edilmektedir. Yezidilikte de Şeyh Adi'nin* aslında Melek Tavus olduğuna inanılmaktadır (Suvari 2002). Söz konusu inancın temelinde tasavvuf düşüncesini de etkileyen gnostisizmin** izleri gözlenmektedir.

* Sünni inancın temsilcilerinden biri olan ve Yezidilerce insanüstü sıfatlar yüklenilerek sahiplenilen Şeyh Adi Bin Musafir, *Adaviye* ya da *Sohbetiye* diye adlandırılan tarikatın kurucusu olarak kabul edilir. Ölümünden sonra şeyhlik silsilesi, soyundan gelen kişilerce devam ettirilmiştir (Suvari 2002).

** Gnostisizm, *gnosis* kelimesinden gelen, derin ve tam bilgi anlamındaki *gnose*'den türemiş Yunanca bir kelimedir. Doğu'daki gizemci dinlerin yayılmasında önemli bir rol oynayan gnostizmde; ruh ve beden birliğinin bu dünyaya karşı olduğu inancına dayalı bir düalizm anlayışı vardır. Öte yandan gnostiklere göre, insan tamamlanmamış, mükemmel olmayan bir varlıktır. Dünya ve evrenin tepesinde, her şeyin sahibi ve efendisi olan bir tanrı bulunmaktadır. Yalnız bu dünya, bu tanrı tarafından yaratılmamıştır; kendine yakın, ama buyruğu altında bir varlık tarafından yaratılmıştır (Sever 1996: 22). Düalist yönüyle genelde dünya işlerinden el çekerek gnosis (irfan) erişmeyi uman gnostikler, İ.S. 1. yüzyılda özellikle, Mısır, Filistin, Suriye ve Anadolu kentlerinde baskıcı Roma Devleti'ne karşı bir protesto dini haline gelmiştir (Özbudun 1999:118).

Yine gnostisizm ile bağlantılı olarak, gerek Alevilikte gerekse Yezidilikte tanrı kavramı ve kurgusu birbirine çok yakındır. Her iki inançta da tanrı ikinci planda kalmaktadır. İkisinde de mutlak tanrı fikri olmakla birlikte; Alevilikte Ali, Yezidilikte Melek Tavus'un yansıması olan Şeyh Adi tanrıdan daha etkin bir görevdedir. Yezidiler dualarını ve ibadetlerini Melek Tavus adına yaparken, Alevi cemlerinde okunan deyişlerin çoğunda Ali adı geçmekte ve yine tanrı yerine Ali'den medet umulmaktadır*. İlginç olan, hem Halife Ali'nin hem de Şeyh Adi Bin Musafir'in gerçekte ortodoks İslam'ın çok güçlü birer savunucuları olmasıdır. Ancak ölümlerinden çok sonra doğaüstü sıfatlar yüklenilerek, ilki Aleviliğin ikincisi de Yezidiliğin mistik sembolleri haline getirilmiştir.

ORTAK MİTOS ÖRNEKLERİ

Yukarıda bahsi geçen motifler üzerine kurulmuş Aleviliğin ve Yezidiliğin etkileşimi açıkça görülebilmektedir. Söz konusu benzerlik ufak tefek farklılıklara rağmen mitlerde de karşımıza çıkmaktadır. Dünyanın, hayvanların, bitkilerin ve insanın kökenini anlatan mitler, aynı zamanda insanın bugün içinde bulunduğu duruma gelmesinde belirleyici olan önemli olayları da anlatır (Eliade 2001: 20). Dolayısıyla, toplumların tarihsel süreçte yaşadığı kıtlıklar, savaşlar ve doğal felaketler gibi büyük olaylarla, toplumlar arası ilişkilerin sonucunda doğan etkileşimler mitlere de yansımakta ve onları şekillendirmektedir.

Çoğunlukla sözlü gelenek olarak yaşatılan mitler, geleneksel toplumların belli gün ve törenlerde söyledikleri kutsal öykülerdir (Eliade 2001: 15). Geleneksel toplumlar mitleri önemserler, çünkü mitler, “doğaüstü varlıkların öyküsüdür; bu öykü kesinlikle gerçek ve kutsal olarak kabul edilir; mit her zaman için bir yaratılışla ilgilidir; insan miti bilmekle nesnelere kökenini de bilir, dolayısıyla nesnelere egemen olmayı ve onları istediği gibi yönlendirip kullanmayı başarabilir” (Eliade 2001: 28). Sözlü geleneğin ürünleri oldukları için mitler, kuşaktan kuşağa aktarılarak yaşatılmaya çalışılır. Ancak bu aktarımlar sırasında ve değişen koşullara paralel olarak mitler üzerinde de değişiklikler ve eklemeler yapılmaktadır. Özellikle göçebe toplumlar kendi mitlerini göç ettikleri alanlardaki toplumlara taşımakta ve başka toplumların mitlerini de kendi dağarcıklarına eklemektedirler. Bu konuda Anadolu gerçekten çok zengin bir kaynaktır. Hem Hıristiyanlık öncesi ve Hıristiyanlık çağı hem de İslamiyet dönemi mitleri adeta birbirlerinin kopyasıdır. Çoğunlukla kişi adları değiştirilmiş onun dışında olayın konusu aynen alınarak yeni duruma göre yorumlanmıştır. Söz konusu duruma uygun güzel bir örnek Özbudun'un (2004), “*Hermes'ten İdris'e Bir Dinsel Geleneğin Dönüşüm Dinamikleri*” başlıklı kitabında anlattığı, Greklerdeki tanrıların habercisi ve yolcuların, çobanların, tacirlerin ve yalanın tanrısı Hermes'in, tarihsel süreç içerisinde İslam halk inanışının ana figürlerinden biri olan

* Aslında bu durum, ‘tanrının insan donuna girmesi’ inancıyla ilişkilendirilebilir.

İdris'e dönüş(türül)mesi serüvenidir. Alevi ve Yezidi mitleri arasındaki benzerlik bu açıdan aslında çok şaşırtıcı değildir. Aşağıda birbirlerinden ufak tefek farklarla ayrılan üç tane mitin Yezidi ve Alevi versiyonları verilmiştir. Aslında bu mitlerin farklı versiyonları Uzak Asya'dan Balkanlar'a kadar çok geniş bir coğrafyada anlatılmaya devam etmektedir.

İlk mit, iki dinsel liderin kerametlerini yarıştırması üzerine kurulmuştur. Yezidi versiyonunda liderlerden biri Şeyh Adi iken rakibinin birden fazla olduğunu görüyoruz. Alevi versiyonunda ise Hacı Bektaş'ın karşısındaki rakip Rum erenlerinden* biri olarak kurgulanmaktadır. Söz konusu Rum ereninin Karaca Ahmet, Hacı Mahmut Hayrani, Ahmet Bedevi, Ahmet Rıfat yahut Hacı Bayram olduğuna dair muhtelif görüşler vardır (Bruinessen 2004, Ocak 1999). Bu mitin Yezidi versiyonu şu şekildedir:

Mucizeler gösterecek şeyhler geldi. Bineleri bir aslandı, kırbaçları bir yılan. Şeyh Adi'yi sordular. Bunun üzerine Şeyh Adi müridi Mehmet Reşan'a bir kayaya bir binekmiş gibi binmesini ve böylece manevi üstünlüğünü göstermesini emretti (akt. Bruinessen 2004: 146).

Alevi versiyonu ise kabaca şöyledir; Hacı Bektaş Veli'yi kıskanan Rum ereni, ondan daha güçlü olduğunu kanıtlamak için bir aslana binerek elinde kırbaç olarak kullandığı bir yılan olduğu halde, Hacı Bektaş'ın yaşadığı köye doğru harekete geçer. Ancak Hacı Bektaş gelen erenden haberdar olur ve onu, üzerinde oturduğu kayayı (kimi yerde duvar olarak geçer) hareket ettirerek yolda karşılar. Böylelikle ondan daha fazla keramet sahibi olduğunu ispatlamış olur (Bruinessen 2004: 139-147).

İkinci benzer mit dünyanın yaratılması ile ilgilidir. Yezidi anlatımında olay tanrı (khuda) ve Melek Tavus arasında geçmektedir. Alevi versiyonunda ise Melek Tavus'un yerini Melek Cebrail almıştır. Diğer bir fark, Melek Tavus'un konduğu nesne ağaç iken, Cebrail'in konduğu nesnenin yeşil bir kubbe olmasıdır. Aslında bu ayrıntının altında, Aleviliğin İslamiyet ile olan organik bağının etkisi bir şekilde görülmektedir. Oysa Yezidilik çoktandır İslamiyet ile olan bağlarını koparmış ve başlı başına bir din olarak varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla İslam'ı, özellikle ortodoks İslam'ı çağrıştıran herhangi bir sembol Yezidi mitinde bulunmamaktadır.

Yezidi anlatımı:

Dünya yaratılmadan önce her yer denizdi. Khuda, Melek Tavus'u sırdan yaratmıştır. Sonra onun için denizin ortasına Dare Helhele'yi [Helhele Ağacı] yaratmış ve Melek Tavus gelmiş bu ağaca konmuştur. Burada Khuda ona sormuş: 'Sen kimsin?' Melek Tavus 'Sen sensin, ben benim' demiş. Bunun üzerine ağaç eğilmiş. Khuda aynı

* Buradaki Rum erenlerinden kasıt Anadolu'nun yerli erenleridir. Ocak (1999: 166), Hacı Bektaş'ı, Horasan ereni olarak tanımlarken, karşısındaki rakiplerini Rum erenleri olarak tanımlamıştır.

soruyu tekrar sormuş. İkinci seferde Melek Tavus ‘Sen Khuda’sın ben meleğim’ demiş. Ardından ağaç yeniden düzelmiş. Bu olayın hatırına Khuda, dünyanın yarısını deniz, yarısını da kara yapmıştır (Suvari 2002).

Alevi anlatımı:

Hak, Cebrail’i yarattı; ona kanat verdi uçsun diye. Cebrail uçtu uçtu yoruldu. Artık mecali kalmadı. Yeşil bir kubbe gördü. Kubbeye kondu. Bir ses geldi, “sen kimsin, ben kimim?” Cebrail dedi: “Sen sensin, ben de benim”. “Öyleyse sen bir zaman daha uç”, dedi ses. Cebrail hayli bir zaman uçtu, mecali kalmadı. Yine yeşil kubbeye kondu, tekrar aynı ses geldi. Aynı soruya, aynı cevap verildi. Cebrail yine uçtu uçtu yoruldu, konacak başka bir yer yoktur ki konsun ve üçüncü kez kubbeye kondu. Tekrar ses geldi: “Sen kimsin, ben kimim?”. Kubbeden ayrı bir ses geldi: “De ki sen yaratıcısın ben yaratılmışım, sen benim rabbimsin” (akt. Demir 2002: 238).

Son mit ise, Adem ve Havva arasında geçen bir tartışmaya dairdir. Bu mitin Yezidi anlatımında, Adem ve Havva “neslin anne tarafından mı yoksa baba tarafından mı geldiği?” üzerine tartışılar. Tartışmanın sonucunda dünyaya gelen çocuk Yezidilerin atası olarak kabul edilir. Alevi anlatımında ise tartışma “kimin nefsi daha iyidir?” üzerinde yapılmaktadır. Her iki versiyonda da kazanan Adem (erkek) olmuştur. Dolayısıyla bu durum, adeta her iki topluluğun ataerkil olduğunun tescilidir de.

Yezidi anlatımı:

Adem’le Havva arasında evlat babadan mı, yahut anneden mi hadis olur diye bir mübahese oldu. Çünkü bunların her biri nesli atinin yegâne menşei olmak istiyorlardı. Bu mübahasenin zuhuruna Adem ve Havva’nın hayvanların, kendilerine benzeyen evlat vücuda getirmeleri için, çiftleşmelerini ve müşterek faaliyetlerini müşahedeleri sebep oldu. Uzun münakaşadan sonra bunlardan her biri tohumları bir testi içine akıtıp ağzını kapayarak kendi mühürleriyle mühürlediler ve dokuz ay neticeyi beklediler. Bir müddet bittikten sonra testiyi açtular. Adem’in testisinde bir kız ve bir oğlan vardı, işte Yezidiler bunların sülalesinden zuhur etmişlerdir. Havva’nın testisinde birtakım çürük haşerat olup etrafa pis koku neşrediyorlardı.

Alevi anlatımı:

Adem Havva’ya “senin nefsin iyi değil”, Havva’da “senin nefsin iyi değil”, diyor. Adem: “Öyleyse gel topraktan iki küp yapalım, sen nefsini küpe koy ağzını kapa, ben de

bir küpe koyup ağzını bağlayacağım...Kırk gün sonra beraber açarız. Nefislerini küplere koyarak bağlarlar. ...Kırk gün geçmeden, Havva dayanamaz. Adem'den habersiz gidip kendi küpünün ağzını açar ki ne görsün? İçinde akrep ve yılanın her çeşidi var. Kızır, küpü vurup kırar ki Adem görmesin. Ardından gidip Adem'in küpünün ağzını açar. Bir de ne görsün, bir top nur...(akt. Demir 2002: 237).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yezidilik ve Alevilik karşılaştırması özelinden bakıldığında, Anadolu ve çevresinde birbirine yabancı ve birbirlerinden farklı olarak tanınan dinler ve mezhepler, aslında tarihsel süreçte birlikte üretilen ortak bir kültürün paylaşılanlarıdır. Buna, insanların “toplumsal “hafızası” olarak bakılan mitoslar tanıktır. Üstelik Anadolu ve yakın çevresi üzerinde var olan tüm kültürler derinlemesine ve önyargısız incelendiğinde, tıpkı Yezidi ve Alevi örneğinde olduğu gibi hepsinin ortak bir kaynaktan beslendiği görülecektir. Bu kaynak ne tek başına Orta Asya, ne Mezopotamya ne de Arap Yarımadası’dır. Dolayısıyla tüm bu kültürleri bağrına basan Anadolu’nun, kendi dağarcığındaki kültürel mirası da gelenlerle paylaşarak yüzlerce yılda oluşturduğu bir sentezden bahsedilmelidir.

KAYNAKÇA

- AKTAY, Yasin 1999 **Türk Dininin Sosyolojik İmkânı**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ATAY, Tayfun 1996 **Batr’da Bir Nakşi Cemaati**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ATAY, Tayfun 2004 **Din Hayatın İçinden Çıkar**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BRUINSEN, Martin van 2004 **Kürtlük, Türklük, Alevilik Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadeleleri**, (Çev. Hakan Yurdakul), İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÇAMUROĞLU, Reha 1999 **Tarih Heterodoksi ve Babailer**, Om Yayınları, İstanbul.
- DEMİR, İbrahim 2002 “İki Söylence”, **Folklor/Edebiyat Dergisi**, Sayı 29, Ankara.
- ELIADE, Mircea 2001 **Mitlerin Özellikleri**, çev. Sema Rifat, OM Yayınevi, İstanbul.
- GUEST, John S 2001 **Yezidilerin Tarihi**, (Çev. İbrahim Bingöl), Avesta Yayınevi, İstanbul.
- İŞOĞLU, M. İlker. 2005, **Nusayirlerde İnanç Bağlamında Etnisite ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri**, (Yüksek Lisans Tezi), H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- LESCOT, Roger 2001 **Yezidiler**, (çev. Ayşe Meral), Avesta Yayınları, İstanbul,
- MURRAY, D.Christie 1989 **A History of Hersy**, Oxford Universty Pres, New York.
- OCAK, Ahmet Yaşar **Babailer İsyanı**, Dergah Yayınları, İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar 1983 **Bektaşî Menakubnamelerinde İslam Öncesi Motifleri**, Enderun Kitabevi, İstanbul.

- OCAK, Ahmet Yaşar 1999a **Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar 1999b **Türk Sufiliğine Bakışlar**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar 1999c **Türkler, Türkiye ve İslam**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar 1999 **Kalenderiler**, TTK, İstanbul.
- OKAN, Murat 2004 **Türkiye’de Alevilik**, İmge Kitabevi, Ankara.
- ÖZBUDUN, Sibel 2003 **Kültür Hâlleri**, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- ÖZBUDUN, Sibel. 2004 **Hermes’ten İdris’e Bir Dinsel Geleneğin Dönüşüm Dinamikleri**, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- SEMENOW, A.A. 1931 “Küçük Asya Yezidilerinin Şeytana Tapmaları”.(çev. Abdülkadir İnan), **Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası**, Sayı 20, İstanbul.
- SEVER, Erol 1996 **Yezidilik ve Yezidiliğin Kökeni**, Berfin Yayınları, İstanbul.
- SUVARİ, Ç. Ceyhan 2002 **Yezidilik Örneğinde Etnisite, Din ve Kimlik İlişkisi** (Yüksek Lisans Tezi), H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- WEBSTER’S ENCYCLOPEDIA UNABRIDGED DICTIONARY OF THE ENGLISH LANGUAGE**
1996 Gramercy Books, Newyork.

ÖZET

Alevilik ve Yezidilik pratikte birbirlerinden farklı iki din olarak bilinmektedir. Her iki inanç hakkında pek çok araştırma yapılmış, tezler hazırlanmıştır. Söz konusu araştırmalar hem Alevilik hem de Yezidilik hakkında farklı görüşler ortaya koymaktadır. Söz gelimi Yezidiler ile ilgili yapılan çalışmalarda Yezidilik, Şeytana tapan cahil ve dinsiz insanların hurafelerden oluşturdukları bir sapkınlık, İslam dininden sapmış rafizi bir mezhep, Zerdüştlüğün devamı olan bir din, kökeni Orta Asya’ya dayanan eski bir Türk inancı ve değişik dinlerin birleşmesinden (uzlaşmasından) oluşan senkretik bir inanç olduğu şeklinde birbirlerini yanlışlayan farklı bakış açılarıyla tanımlanmaktadır. Benzer şekilde Aleviler ile ilgili çalışmalarda Alevilik, Orta Asya kökenli ve Şamanizm’in İslam ile uzlaşması, eski İran dinlerinin devamı, antik Anadolu inançlarının devamı, İslam’ın bir mezhebi, İslam dışı bir inanç vs. şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak bu çalışmaların hiçbiri Yezidilik ve Alevilik gibi heterodoks inançların ortak paylaşımlarından bahsetmemektedir. Tanımlamada yaşadıkları benzer kaosun yanı sıra, iki inanç karşılaştırıldığında da teoride ve pratikte aralarında şaşırtıcı düzeyde benzerliklerin olduğu görülmektedir. Tarihsel arka planlarına baktığımızda yine her iki inancın aslında aynı kaynaktan beslendiğini görmekteyiz. Söz konusu ortak kaynak elbette tasavvuttur.

İslam’ın erken sayılabilecek yıllarından itibaren Ortadoğu ve İran üzerinden Anadolu ve Balkanlar’a kadar geniş bir coğrafyaya yayılan sufi hareketler; şeyh, pir, derviş vb. denilen mistik önderlerin öncülüğünde İslam’ın Arap olmayan halklar arasında yayılmasını sağlamış ama aynı zamanda İslam’ın farklı inançlarla karşılaşmasından ve karışmasından dolayı pek çok farklı mezhebe ayrılmasının da zeminini hazırlamıştır. Anadolu hem bir geçiş yolu hem de kaynak olarak bu sürece katkı sunmuştur. Günümüzde dahi Anadolu, üzerinde birçok farklı inancı ve kültürü barındırmasıyla

tarihsel misyonunu sürdürmektedir. Ancak görünüşte ayrıymış gibi duran bu kültürler özde ortak bir paylaşımın sentezidir. Üstelik ileride Alevi ve Yezidi söylencelerinde de görüleceği gibi bu paylaşım/ benzerlik sadece maddi/şekli değil, aynı zamanda toplumsal hafızada da karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu coğrafyadaki hiçbir kültürel kimlik ve inanç birbirlerinden ayrık ve yabancı değil, binlerce yıldır paylaşılan ve birlikte üretilen ortak bir kültürün sentezidir.

Anahtar kelimeler: Alevilik, Yezidilik, tasavvuf, heretik, heterodoksi, ortodoksi.

SHARING MITHS IN YEZIDISM AND ALEVISM

ABSTRACT

In practice, the sect of Alevism and the religion of Yezidism are known different from each other. Lots of researches have been done about both beliefs and theses have been prepared about them. Different views both on Alevism and Yezidism are put forward in those studies. For instance, in studies done on Yezidis, the Yezidism is defined as different opposing perspectives such as a deviation formed by the superstitions of illiterate, atheistic, satan-worshippers and a converted sect from Islam religion and a continuation of Zarathostrianism, and an old Turkish belief originated from Central Asia and a combination of various religions. Similarly, in studies done in connection with the Alevis, the Alevism is defined as a belief of Central Asia origin and a compromise of Shamanism and Islam and a continuation old Persian religions and a continuation of antique Anatolian beliefs and a sect of Islam and a non Islamic belief etc. Yet none of these studies touch on the common points of heterodoxal beliefs like Yezidism and Alevism. In addition to the existing chaos in the definition, when these two beliefs are compared, both in theory and practice, surprising similarities are observed between each other. When looked at their historical backgrounds, we see that both of them in fact are fed by the same source. Here the same source mentioned is sufism for sure.

From the early years of Islam religion sufistic movements spreading in a wide geographical area from Middle East and Iran to Anatolia and Balkans have been accepted among the non Arabic communities in Islam through the leadership of mystical disciples called sheiks, masters and dervishes, on the other hand these movements have laid a firm ground for a wide variety of sects in Islam religion since the Islam religion has faced with the different beliefs and then combined with them. Anatolia has provided contribution to this process both as a source and a gateway. Even today Anatolia housing many cultures and beliefs has maintained its historical mission. Though these cultures look different in form, they create a synthesis of a common share in content. Moreover, as will be seen later in the Alevi and Yezidi myths, this sharing / similarity appears not only in materialistic and formal way but also in communal memory. Consequently, in this geography none of these cultural identities and beliefs are discrete and unfamiliar but a synthesis of a common culture formed and shared together.

Key words: Alevism, Yezidism, sufism, heretic, heterodoxy, orthodoxy.